

Motion till riksdagen 2022/23:946

av Leonid Yurkovskiy m.fl. (SD)

Politik för arkitektur och offentliga miljöer

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för att svenska medborgare ska få ökat inflytande över sina gemensamma offentliga miljöer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga att förstärka kommunernas kulturmiljökompetens, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över möjligheten för fler kommuner att ha kommunala arkitekturprogram, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för lagändringar och andra förslag för att tillse att rivning av byggnader med kulturmiljömässigt eller historiskt värde inte sker, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för nationella mål för estetisk hållbarhet och medborgerlig förankring, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda vilka direktiv som skulle verka för att enprocentsregeln i större utsträckning ska bidra till att skapa estetiskt hållbara kulturmiljöer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utvärdera och beakta alternativ till enprocentsregeln, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Tilltalande arkitektur och offentliga miljöer

Arkitektur och offentliga miljöer som uppförs i Sverige bör uppfattas som trivsamma och harmoniska av allmänheten. I en tid där många omdebatterade byggnader och

samtida byggnader upplevs som estetiskt illa tilltalande, och där allmänheten till betydande del upplever mycket av den moderna konsten som svårbegriplig och fantasilös, finns det skäl att befara att den arkitektur och de offentliga miljöer som uppförs inte lever upp till de förväntningar som allmänheten har. Att skapa god arkitektur och trivsamma offentliga miljöer med höga skönhetsvärden tycks alltför sällan vara en huvudsaklig målsättning för ansvariga beslutfattare. Detta trots att miljöpsykologiska undersökningar visar att den estetiska aspekten av arkitektur och offentlig miljö är av stor betydelse för många människor.

Byggnationen i Sverige är omfattande i och med den tydligt ökande befolkningmängden. Det kräver inte bara att politiken tydligt bejakar *att* vi bygger, utan också *hur* vi bygger, för att kunna vara ett hållbart land också i ett estetiskt hänseende.

Viktiga värden har förbisetts när arkitektur och offentlig konst antar uttryck som är alltför abstrakta, svårbegripliga och främmande för betydande delar av befolkningen. Sverigedemokraterna konstaterar att det bland allmänheten finns ett utbrett missnöje med viss modern arkitektur och vissa moderna offentliga konstverk. Det visar sig i dagens Sverige inte minst genom olika medborgerliga sammanslutningar, Arkitekturupproret och dess olika sidor på sociala medier är ett sådant exempel. Även hett omdebatterade enskilda byggnationer såsom Nobel Center på Blasieholmen i Stockholm som det funnits planer på att uppföra, eller tillbyggnaden till Liljevalchs konsthall på Djurgården i Stockholm, är exempel på enskilda fall där såväl byggnadsförslagen i sig som andra aspekter av projekten har vållat stor folklig kritik som fått människor att organisera sig i protest.

Allmänhetens preferenser, välmående och delaktighet

Att ta del av kultur påverkar hälsan och välmåendet, och Sverigedemokraterna har sedan flera år tillbaka förespråkat en bredare implementering av kultur i vården. En god politik för arkitektur och offentliga miljöer kan vidare bidra positivt till människors välmående. Det är något som är viktigt att bära med sig och förstå i utformandet av ett gott samhälle.

I doktorsavhandlingen *Värdering av stadsmiljöer – en metod att mäta upplevelse* visar Lena Steffner att det går att mäta huruvida en stadsmiljö är bra eller dålig för människan. Steffner skapade ett frågeupplägg där respondenter fick rangordna hur de känner sig i olika stadsmiljöer: glada, upplivade, trygga, uttråkade och så vidare. Att en enkel, repetitiv och utarmad arkitektur gör människor oroliga, missmodiga och irriterade är något som Steffner fastslår. Hon visar vidare i sin undersökning att allmänheten föredrar medeltida stadsuttryck, stenstadens olika uttryck, staden med storgårdskvarter och trädgårdsstaden framför den funktionsuppdelade staden och den postmodernistiska staden.

Arkitekten Catharina Sternudd har i en avhandling vid Lunds universitet visat att ”världen över gillar många människor småskalighet, variation, naturmaterial och färg, grönska och ett formspråk som anknyter till en gammal byggnadstradition”. Sternudd framhåller också behovet av att överbrygga diskrepansen mellan arkitekturarkets homogent modernistiska smaknorm och det slags byggande som människor generellt föredrar. Sverigedemokraterna ser också problemet med denna diskrepans och vill i

stället låta allmänheten få ett större inflytande över utformningen av arkitektur och offentliga miljöer.

Preferenserna hos allmänheten är avgörande när det handlar om offentliga miljöer som vi alla vistas i, och hur dessa preferenser ser ut bör i sin tur prägla uppförandet av arkitektur och offentliga miljöer. Hur landets medborgare vidare kan ges ett större inflytande över utformningen av de offentliga miljöer som de vistas i är vidare något som vi vill utreda. Vi ser att de påverkansmöjligheter som allmänheten har i dagens Sverige inte är fullgoda. Ett alternativ för att nå ett större inflytande från allmänheten skulle kunna vara införandet av något slags demokratiskt valda råd i våra kommuner, för att hantera frågan. Ett annat alternativ kan vara att ge medborgare möjlighet att tycka till om olika förslag i närområdet genom att utifrån folkbokföring anordna lokala omröstningar i anslutning till platser för nya projekt och därefter rösta via e-legitimation. Eventuellt skulle olika former för delaktighet i processerna kunna variera utefter projektens storlek och antalet berörda personer.

Sverige är dess medborgares gemensamma hem, och finns det ett folkligt missnöje kring hur miljöerna i detta gemensamma hem tar form är det viktigt att detta missnöje adresseras. Genom att öka allmänhetens direkta inflytande över nya offentliga miljöers utformning, undviker vi att vad som betraktas som vackert färgas för mycket av enskilda politiska beslutsfattares subjektiva bedömningar. Vi behöver i stället finna vägar för att utforma den offentliga miljön på ett sätt som tar hänsyn till såväl den som avser att göra förändringar i den offentliga miljön, som den som bor i anslutning till platsen för förändringarna. Detta behöver kunna ske utan att den som bor i anslutning till förändringarna i alla lägen ska behöva skicka in tidskrävande överklaganden kring berörd detaljplan eller motsvarande.

Sverigedemokraterna vill se en mer omfattande debatt kring arkitektur och offentliga miljöer, en debatt som tar avstamp i människors behov och det vi vet om den mänskliga naturen. Det innebär att strävan bör vara att uppföra arkitektur och offentliga miljöer som beaktar det mänskliga behovet av social samvaro, närhet till naturen, skönhet etcetera. Även historia och identitet kopplat till platsen och invånarna som bor där bör bejakas när det byggs.

Kulturmiljökompetens

En aspekt som ofta lyfts kring arkitektur och utformningen av offentlig miljö är att objekt, konstverk eller byggnader alltför ofta placeras på fel plats utan känsla för den omkringliggande miljön. Miljöers kulturhistoriska värden är ofta grunden till en identitet som finns kopplad till den aktuella platsen. Kommunerna har en viktig roll och ett stort ansvar inom ramen för plan- och bygglagen, kulturmiljölagen och samhällsbyggnaden i stort vad gäller att värna, vårda samt inkludera K-märkta byggnader och kulturmiljöer i stads- och samhällsplanering. Således är det av yttersta vikt att kommunerna har nödvändig kompetens för att såväl skapa som skydda kulturhistoriskt värdefulla miljöer runt om i vårt land.

Kommunala arkitekturprogram

Sverigedemokraterna anser vidare att någon form av kommunalt arkitekturprogram bör upprättas i varje kommun, något som endast ett fåtal kommuner har i dagsläget. Arkitekturprogram i kommunerna kan vara ett verktyg för att nå en förbättrad arkitektonisk kvalitet och estetisk hållbarhet i hela landet. Vi vill se att någon form av mellansteg mellan översiktsplan (ÖP) och detaljplan (DP), alternativt inslag i ÖP- eller DP-processen där samrådsförfarande med en länsarkitekt, kommunarkitekt, civilsamhället och medborgarna ingår, ska införas som regel. Kvalitet, hantverkskunnande och tidstypisk harmonisering med befintlig kulturmiljö ska bli en viktigare aspekt vid upphandling. En utredning bör se över hur det bäst kan implementeras i detalj. Även länsarkitekter vid länsstyrelser kan vara ett viktigt stöd och skulle förslagsvis kunna rapportera till riksarkitektenheten om en kommuns utveckling.

Bevarandet av kulturhistoriska byggnader

Under 1900-talet, i synnerhet under 1960- och 1970-talen, svepte en mycket kraftfull rivningsvåg över Sverige. Denna våg framkallades avsiktligt och hade till del ideologiska förtecken. Partier över hela det politiska fältet i Sverige under den aktuella tiden bär i olika grad ansvar för detta. Stora delar av ett mycket rikt arv i form av vacker, historisk och kulturellt värdefull arkitektur gick då tragiskt nog förlorad i vårt land för alltid. Under de två nämnda decennierna revs hela 40 procent av de svenska städernas äldsta bostadsbestånd. Till exempel revs då över 700 byggnader i Stockholms innerstad, och i Norrköping revs över hälften av den då befintliga bebyggelsen. Andra mindre orter var inte heller förskonade, tvärtom rådde ett slags rivningshysteri över stora delar av landet som saknar motstycke i svensk historia. I värmländska Hagfors revs 80 procent av bostadsbeståndet, något som även skedde i sörmländska Katrineholm.

Olyckligt nog fortsätter rivningarna under 2020-talet på flera håll. Exempelen på bekymmersamma rivningar här och nu är många. Sverigedemokraterna vill motverka den typen av utveckling och i stället värna värdefull arkitektur och offentliga miljöer. Sveriges alla kommuner har givetvis en avgörande roll att spela för att bevara sådan arkitektur och offentliga miljöer via den kommunpolitiska makten, men likväl bör det klarläggas vad som kan göras på nationell nivå för att undvika fler rivningsvågor. Av det skälet föreslår Sverigedemokraterna att lagändringar och andra förslag för hur rivningen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan undvikas bör utredas. Rimligtvis bör då lärdomar dras i synnerhet av den förödande rivningsvågen under 1960- och 1970-talen.

Nya nationella mål för arkitekturpolitiken

Propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* (prop. 2017/18:110) kan sägas utgöra ett slags samlad nationell policy för arkitektur. Som en följd av propositionen har det satts upp ett nationellt mål och sex preciseringar av detsamma, vilka är styrande för statens agerande när det gäller arbetet med gestaltade livsmiljöer, arkitektur, form och design. För kommuner och regioner kan målen också ha en vägledande roll. Sverige-

demokraterna bedömer att flera av dessa mål är i linje med vår politik, även om alla inte är det till fullo.

Sverigedemokraterna ser ett behov av att införa ytterligare nationella mål på politikområdet. Det vore värdefullt att införa ett mål som förtydligar vikten av långsiktighet i arkitekturpolitiken, ett mål med fokus på estetisk hållbarhet och tidlöshet när det byggs i Sverige, vilket är något som har förbisetts under flera decennier och så även i dag. Det bör även införas ett nationellt mål som syftar till att förbättra den medborgerliga förankringen och hänsynstagandet till allmänhetens preferenser kring det som byggs i Sverige, en problematik som bland annat kan ses i form av den diskrepans som råder mellan vilken typ av byggnation som människor i allmänhet föredrar enligt olika undersökningar, jämfört med den smaknorm som råder i arkitektkåren.

Enprocentsregeln

Det är viktigt att utreda vilka direktiv som vore lämpliga att införa för att enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning ska tillämpas i praktiken. Den får inte bli en regel som för ofta sätts på undantag som i dag, men inte heller en tvingande regel. Som riktlinje kan regeln dock komma mer till sin rätt. Sverigedemokraterna vill också utreda vilka direktiv som kan göra att enprocentsregeln i våra offentliga miljöer kan leda till ökad estetisk hållbarhet och hur den kan bidra till att offentliga miljöer över tid upplevs som vackra och tilltalande av allmänheten. Poängen med nämnda regel skulle på så sätt kunna bli tydligare, enligt vår mening.

Vi föreslår att det i ovan nämnda utredning också ingår ett utredningsuppdrag om hur exploitörer och byggherrar på den kommersiella sidan kan stimuleras att ta större kulturmiljöhänsyn och åläggas ett ökat ansvar för densamma. Dels menar vi att det finns fog för att se över möjligheterna att utveckla enprocentsregeln med en kulturmiljöklausul där såväl offentliga som kommersiella aktörer omgärdas av ett tydligare riktmarke för kulturhistorisk hänsyn. Dels menar vi att en kulturmiljöfond bör utredas i syfte att stimulera aktörer att ta ökad kulturhistorisk hänsyn och estetiskt hållbar gestaltning vid exploatering och nybyggnation i anslutning till kulturhistoriska miljöer där inverkan är påtaglig och riskerar att förändra landskaps- eller stadsbilden. Vi är även öppna för att upptäcka mer ändamålsenliga alternativ till enprocentsregeln. Detta förslag återfinns i Sverigedemokraternas kommittémotion om ökad kulturmiljöhänsyn vid exploatering. Syftet med nämnda regel skulle på alla ovan nämnda sätt kunna bli tydligare, enligt vår mening.

I och med motionens förslag visar Sverigedemokraterna att vi är beredda att utvärdera och framföra nya kreativa lösningar för att Sverige ska uppnå god arkitektur och offentliga miljöer som svenska folket vill ha och kan trivas i.

Leonid Yurkovskiy (SD)

Angelika Bengtsson (SD)

Jonas Andersson (SD)

Runar Filper (SD)

Bo Broman (SD)

